

Menekültek menekültjei

A Jugoszláviába menekült magyarok helyzete jóval bonyolultabb volt azokénál, akik Ausztriába távoztak. Ugyanis a jugoszláv vezetés nem szívesen tartotta saját területén őket. Jelenlétük egyrészt problémát, elsősorban politikai problémát jelentett a Szovjetunióval és annak csatlós országaival való viszony alakulásában. Másrészt Titóék tartottak attól, hogy a magyar forradalomban kialakult kommunistaellenes hangulat, és az ott beindult demokratizálódási folyamatok, a többpártrendszer esetleges fellobbanásával, átcsaphatnak (akár a menekültek révén is) Jugoszláviára.¹

Hegedűs Attila: *Az 56-os magyar forradalom és Jugoszlávia* címmel, a Vajdasági Magyar Művelődési intézet kiadásában megjelentetett könyvében kellő alaposítással ismerteti az '56-os magyar forradalom és szabadságharc jugoszláviai vonatkozásait, a korabeli Jugoszlávia máig sem tisztázott szerepével együtt. Könyvéből, kutatásaira támaszkodva merítettem a menekültekre, menekülttáborokra, egyes visszaemlékezőkre vonatkozó részleteket, adatokat.

A jugoszláv hatóságok 1956 novemberében még napi rendszerességgel toloncoltak vissza Jugoszláviába menekült magyarokat. A korabeli nyugati sajtó rendszeresen cikkezett ezekről az esetekről. A jugoszláv belügyminisztérium november elején rendszeresen értesítette a magyar hatóságokat, melyek a menekülés szempontjából a legveszélyesebb határszakaszok.

A magyar–jugoszláv vegyes bizottság ténykedése 1957 januárjában, a menekültek számának ugrásszerű növekedése után intenzívebbé vált. Februárban a budapesti kormány megpróbálta Belgrádnál elérni, hogy az zárja le a határt, így elzárva a menekülés lehetőségét, azonban Jugoszlávia nemzetközi okokra hivatkozva elutasította ezt a kérést.

Az elnöki tanács 1957. évi 24. sz. törvényerejű rendelete a határ illegális átlépése miatt már csak azoknak biztosított büntetlenséget, akik 1956. október 23-a és 1957. március 31-e között hagyták el az országot, és hazatérésükig nem töltötték be a 18. életévüket.

1957. április 13-án Cséby Lajos belgrádi magyar nagykövet tájékoztatta a Központot:

„A legutóbbi tapasztalatunk szerint a jugoszláv hatóságok a menekültek között bizonyos fokú szelektálást végeznek. Mataruska-Banya [Mataruška Banja] táborban gyűjtötték össze az értelmiségieket, művészeket, újságírókat, irodalmárokat, számuk kb. 800 fő. Nyugati újságokat, folyóiratokat biztosítanak számukra, kirándulásokat szerveznek, hetente filmbemutatót tartanak, és szabad mozgást biztosítanak részükre. Slankamen-táborban a műszaki értelmiségieket gyűjtötték össze, számuk kb. 120 fő. Mindkét helyen első osztályú ellátásban részesülnek a menekültek. Vrányszka-Banya [Vranjska Banja] és Gerovó-táborokban gyűjtötték össze a jobboldali pártokhoz tartozó elemeket, a terroristákat és hangoskodó elemeket. Számuk kb. 1500 fő. Jugoszláv részről igyekeznek a műszaki értelmiség felé hatni olyan formában, hogy Jugoszláviában telepedjenek le. Erre az esetre azonnal munkát ígérnek, amikor is általában 1 éves szerződéseket kötnek az illetővel. A jugoszláv hatóságok minden menekültről 10 éves koráig visszamenőleg részletes kérdések alapján nacionálét készítenek el. Ehhez fényképet csatolnak és ráhelyezik az illető személy ujjlenyomatát.”²

A Jugoszláviába menekült magyar állampolgárokról szóló első részletes jelentés, amelyről tudomásunk van, 1957. május 9-i keltezésű.

Adatok

I. statisztikai áttekintés a magyar menekültekről; 1957. május 9.

Újonnan jöttek 12
Repatriált 2 222
Emigrált 2008

Jugoszláviában letelepedett 560
Jelenleg Jugoszláviában tartózkodik **14 876**
A menekültek szándéka

¹ Ugyanott (55. old.)

² Vékás János: Magyarok a Vajdaságban, 1955–1959, Kronológia, VMMI, 2012.

Jugoszláviában maradna 171
Visszatér Magyarországra 85
Harmadik országba távozna **14 060**
JSZNK-ba eddig menekültek összesen 19 106
Nemzetiségi összetétel

Magyar 13 624
Német 409
Zsidó 77
Egyéb 206

II. statisztikai áttekintés a magyar menekültekről
1957. május 9.
A táborokban lévő menekültek száma 14 316

Teljes családok száma 2 229
Elvált, gyermekes családok száma 865
Egyedülálló férfiak 5165
Egyedülálló nők 1 173
Gyermekek száma 3 831
14 év alattiak szülővel 2 650
14–18 éves szülővel 384
14 év alattiak szülő nélkül 27

14–18 éves szülő nélkül 770
A felnőttek száma életkor szerint
18–25 év 4 426
25–35 év 4 000
35–45 év 1 300
45–50 év 753
Egyéb 6

III. statisztikai áttekintés a magyar menekültekről

1957. május 9.

Szociális összetétel

Munkás **1 782**

Szakképzett munkás **4318**

Magasan képzett munkás 900

Földműves 759

Pedagógus 151

Egyetemi végzettségű szakember 385

Hivatalnok 981

Újságíró, művész és irodalmár 85

Szabadfoglalkozású 372

Katona 82

Tanuló és egyetemi hallgató **2 092**

Egyéb **2 409**

IV. A magyar menekültek száma az egyes táborokban; 1957. május 9.

1. Omarje (Horvátország) 120
2. Brestanica (Szlovénia) 547
3. Bizeljsko (Szlovénia) 237
4. Ornci (Horvátország) 27
5. Maruševac (Horvátország) 512
6. **Eszék** (Horvátország) **1 283**
7. Verőce (Horvátország) 194
8. Kapronca (Horvátország) 178
9. Csáktornya (Horvátország) **642**
10. Tuheljske Toplice (Horvátország) 254
11. Újolak (Horvátország) **618**
12. Stubičke Toplice (Horvátország, átm) 46
13. **Geroovo** (Horvátország) **1 598**
14. Fehértemplom (Szerbia) **637**

15. Mataruška Banja (Szerbia) **786**
16. Belgrád (Szerbia, átmeneti) 156
17. **Sokolac** (Bosznia) **1 616**
18. Otesevo és Carina (Macedónia) **793**
19. Krusevo (Macedónia) 550
20. Mišar (Horvátország) 71
21. Szenttamás (Szerbia) 542
22. Bácskossuthfalva (Szerbia) 313
23. Indiija (Szerbia) 570
24. Niška Banja (Szerbia) 559
25. Bogatić (Szerbia) 215
26. Vrnjačka Banja (Szerbia) 285
27. Nerešnica (Szerbia) 304
28. Bajina Bašta (Szerbia) **679**

Összesen **14 316**

Jugoszláviában letelepedett **560**

A felsorolt településeken kívül átmeneti befogadóközpontok voltak még:

Vajdaság: Palics, Hajdújárás, Királyhalma, Horgos, Magyarakanizsa, Törökanizsa, Bajmok, Zombor, Kishegyes, Écska, Bácsfeketehegy, Topolya, Melence, Krivaja, Szeghegy ;

Szerbia: Kučevo, Kučevski Brod;

Horvátország: Rab, Delnice, Vidikovac, Crkvenica, Makarska;

Szlovénia: Banja Radenci, Borl.

(Slobodan Šakota, a Szövetségi Végrehajtó Tanács mellett működő, és a magyar menekültek kérdésével foglalkozó bizottság elnökének közlése) 1958. január 9-ei adatok:

Jugoszláviába menekült összesen **19 851** magyar állampolgár.

Külföldre távozott **16 016**

Magyarországra visszatelepült **2 766**

Jugoszláviában letelepült **620**

Elhunyt 9

A táborból megszökött 101

Akkor még Jugoszláviában tartózkodott 339

A külföldre távozottak országonkénti megoszlásban

Anglia 89

Argentína 14

Ausztrália **1 499**

Ausztria 380

Belgium **2 272**

Brazília 566

Chile 5

Dánia 210

Dél-afrikai Unió 5

Finnország 1

Franciaország **2 446**

Hollandia 67

Irak 1

Izrael 167

Kanada **1 765**

Kuba 6

Latin-Amerika 343

Norvégia 352

NSZK **1 124**

Olaszország 170

Svájc 734

Svédország **1 283**

Törökország 2

Új-Zéland 7

Uruguay 3

USA **2 505**

A kutatások során egyértelműen bebizonyosodott, hogy a jugoszláv területre menekülésnek valójában három fő oka volt.

Először is: a határ jugoszláviai oldalán nagyszámú magyar közösség él, s közülük sokaknak voltak rokonaik a menekülők között. Ők elsősorban Magyarország déli megyéiből (Csongrád, Bács-Kiskun, Baranya) indultak útnak ezekre a területekre.

Másodszor: sokan ezeken a területeken születtek, s a második világháború folyamán különböző okok miatt az anyaországban rekedtek, vagy kivándoroltak, és most gyakorlatilag szülőföldjükre telepedtek vissza. Harmadszor: a déli határszakaszon át menekülők létszámát ugrásszerűen növelte, hogy 1957. január végére a magyar hatóságok szovjet katonai segítséggel hermetikusan lezárták az Ausztriába vezető menekülési útvonalat.

Minden táborban működött magyar önkormányzat, amelyik intézte a többiek ügyeit, döntött a vitás kérdésekben, tartotta a kapcsolatot a tábor vezetőivel stb. Kaptak magyar és nyugati újságot,

hallgattak rádiót, kijártak a faluba vagy a városba, barátkoztak a helybeliekkel. Több településen a helyi kultúregyesületekkel közösen rendeztek programokat.

Epilógus

1957. június 21-én a Magyar Vöröskereszt küldöttsége Budapesten keltezett jelentésében azt állította, hogy a kiskorú magyar állampolgárságú menekültek Bela Crkva-i táborában: *„A gyermekek zöme meg van félemlítve, fenyegetik, sőt megverik őket. A szobaparancsnokok, bírósági tagok, rendőrök, mind válogatott egyének, akik olyan légkört teremtenek a táborban, hogy még eszükbe se jusson a gyerekeknek a hazatérés gondolata [...] Erkölcsileg mérhetetlenül zuhlott a tábor. A faluban többször lehetett hallani, hogy úgy beszélnek a magyar gyermekek táboráról, mint 'lábon-járó kuplerájról.' Általában a lányokat 'utcai nőkként' kezelik. Erre mutat magatartásuk, öltözködésük. A hazatérő gyerekek elmesélték, hogy a lányok 10 dinárért, vagy egy-két doboz cigarettáért hagyják magukat meztelenül fényképezgetni.”*

Ugyanakkor javaslataikban úgy foglaltak állást, hogy *„A jelenleg készülő szülői delegáció idejövetelét nem javasoljuk, és a továbbiakban is csak esetleg az általunk javasoltak jöhetnek tekintetbe”,* illetve *„Egyes szülők otthon helytelen magatartást tanúsítanak, és otthonról uszítják gyermekeiket tovább utazásra, sőt bizonyos politikai magatartás tanúsítására. Tehát egyes szülők magatartását otthon is szemmel kell tartani.”*

Aznap a Magyar Vöröskereszt küldöttsége készített egy kiegészítést a Bela Crkva-i magyar gyermektábor helyzetéről szóló 1957. június 21-i jelentéséhez, amelyet viszont Belgrádban keltezett, és amelyben többek között azt írta: h

„A Bela Crkva-i gyermektábor belső élete, szervezeti felépítése nem felel meg a hazájukat meg gondolatlan-ságból, kalandvágyból, megtévesztésből elhagyott gyermekek szempontjából. A tábor a gyermekek igazi érdekeikkel ellentétes politikai csoportok 'bíróság', 'stúdió szoba', messze menő fegyelmi, az agyonverésig elmenő, brutális jogokkal felruházó 'belső rendőrök' igazgatása alatt áll, a jugoszláv táborvezetők helyeslése mellett. [...] Előadták pl. folyó hó 19-én este a Rajk-per című színdarabot, melyben gúny tárgyává tették az »elvtárs« szót. Gyalázatos módon kifigurázták, gyalázták Sztálin elvtársat, a Szovjetuniót, a TASSZ-t, a szocialista eszméket. Itt távolról sem a Rajk-per kapcsán elkövetett hibákról volt szó. Itt nyílt fasiszta ízű provokációs megnyilvánulásról, uszításról van szó.”³

³ Vékás János: Magyarok a Vajdaságban, 1955–1959, Kronológia, VMMI, 2012.